

Sääksmäen vanhainkoti
rakennettu ympäristö
Valkeakosken kaupunki

2019





Sisällys

1.	Johdanto	1
1.1.	Tehtävän kuvaus.....	1
1.2.	Alueen kuvaus, kokonaisuudet, aikaisemmat inventoinnit ja arvot	2
2.	Historiaa, Kemmolan kantatilasta vaivaistaloksi ja vanhainkodiksi	4
2.1.	Voipaalan kylän talot 1764	5
2.2.	Vaivaistalosta vanhainkodiksi 1889-2015.....	6
2.3.	Rakennukset ja maisema 1930- luvulta ja 2010-luvulle	8
2.4.	Suunnittelijat	13
3.0.	Kaava-alueen rakennukset ja ympäristöt 2019	14
3.1.	Osasto 1. 1910-luku	19
3.2.	Vanhainkoti, yleinen osasto 1954	20
3.3.	Vanhainkotirakennusten väliosa 1984	21
3.4.	Sauna-/pesularakennus 1920-luku.....	22
3.5.	Aittarivi 1800-/1900-luku	23
3.6.	Ryhmäkoti 1999.....	24
3.7.	Henkilökunnan rivitalot 1965	25
3.8.	Navetta 1950-luku	27
4.	Yhteenveto	28
4.1.	Asutus-, rakennus- ja laitoshistoria:	28
4.2.	Pihapiiri ja puisto:	28
4.3.	Maisemahistoria:	29
4.4.	Suosituksset:	30
5.	Lähteet.....	31

Kannen kuva: Vanhainkodin pihapiiri

1. Johdanto

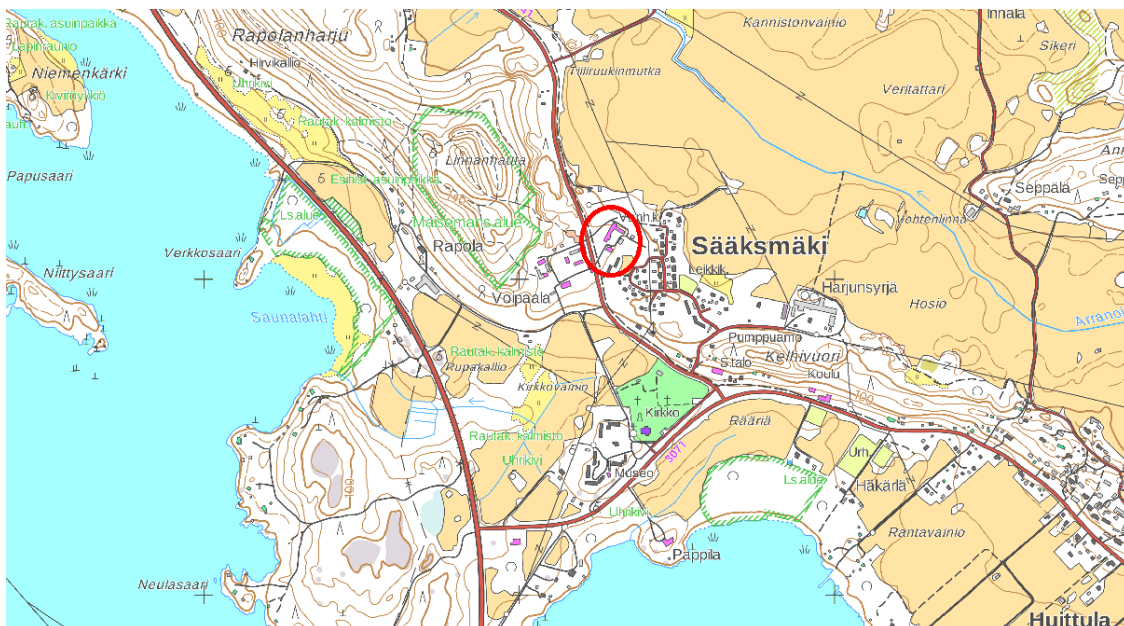
1.1. Tehtävän kuvaus

Tämä rakennetun ympäristön inventointi tehdään Valkeakosken kaupungin Sääksmäen vanhainkodin asemakaavamuutosta varten. Työn tilaajana on Valkeakosken kaupunki, kaavoitusarkkitehti Outi Kanerva. Vaivaistalona 1889 Kemmolan kantatilan pihapiirissä aloittanut vanhainkoti lopetti toimintansa 2015 ja alueelle on etsitty sen jälkeen uutta toimijaa ja käyttöä. Kaavan tavoitteena on muuttaa alueen käyttötarkoitusta sekä täsmentää alueen suojelumääräyksiä. Nykyisessä kaavassa on vain aluemerkinä alueen säilyttämisestä, ei rakennuskohtaisia suojelumerkintöjä. Osa rakennuksista on tarkoitus purkaa ja alueelta on purettu vanhainkodin lopettamisen jälkeen mm. vanha mielisairusrakennus ns. Peltola vuodelta 1912. Tämä inventointi esittelee alueen ja pitkän historian, rakennusten ominaispiirteet ja määrittää alueen kulttuurihistoriallisia arvoja. Sisätiloja ei tarkistettu, myöskään puiston historiaa ei selvitetty. Myyntiesitteen kuvien perusteella sisätilat ovat pääosin uudistettu.

Rakennetun ympäristön tutkimus on tehty syyskuussa 2019. Selvityksen ovat laatineet FM Jari Heiskanen. Työ pohjautuu maastokäyntiin, jonka antamia tietoja on täydennetty arkisto- ja kirjallisuustiedoilla. Arkistolähteinä on käytetty alueen vanhoja karttoja, kirjallisuutta sekä valokuvia. Piirustuksia kiinteistöstä oli valitettavan vähän.

Kaupunginarkistossa olivat vain v. 1984 peruskorjauksen, 1998 rivitalon muutos ja 1999 ryhmäkodin piirustukset. Maastotyön ja arkistolähteiden tutkimisen tulokset on koottu tähän raporttiin. Kulttuurihistorialliset arvot ovat arvioitu rakennuskohtaisesti.

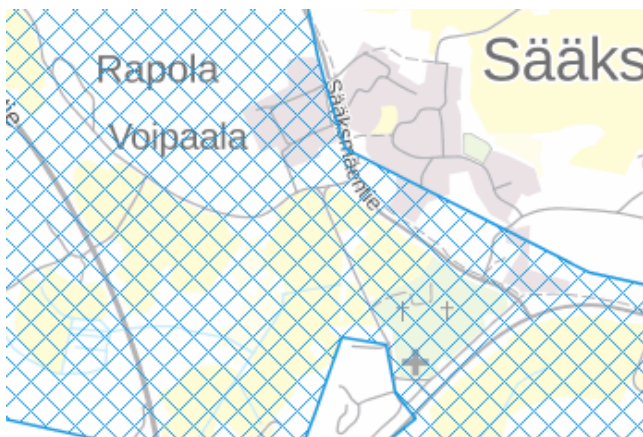
Pihapiirin ja rakennusten tarkastelussa on huomioitu alueen ja paikan pitkä historia ja ympäristön ominaispiirteet, säilyneisyys ja muutokset.



Kartta: Vanhainkodin sijainti Sääksmäen kulttuurimaisemassa, Rapolan linnavuoren ja harjun maisemaan liittyvät keskiaikainen kirkko, Rapolan ja Voipaalan kartanot. Vanhainkodin sijainti on merkitty punaisella renkaalla karttaan. Kartta MML2019.

1.2. Alueen kuvaus, kokonaisuudet, aikaisemmat inventoinnit ja arvot

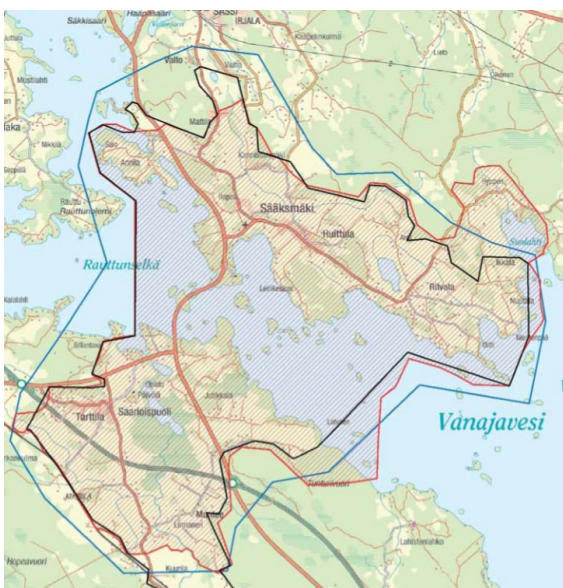
Kaava-alue sijaitsee Valkeakosken Sääksmäellä, historiallisessa tie, pelto- ja harjumaisemassa. Vanhainkodin rakennusryhmä on pellolta nousevan matalan rinteen päällä, Rapolan linnavuoren alarinteessä ja Sääksmäentien varressa. Puistomaista vanhainkotialuetta vastapäätä on tien länsipuolella Voipaalan kartanoalue. Vanhainkodin itäpuolella on Kemmolan 1990-luvulla rakennettu omakotialue. Pohjoispuolella on vanhainkodin ja sitä edeltäneen Kemmolan kantatilan historialliset pellot, joihin maisemayhteys on katkennut tilan maatalouden päättymisen jälkeen. Laajasta rakennusryhmästä on säilynyt lähinnä vanhaan tilakeskukseen pohjautuva, laitosaikana 1889-2015 rakennettu pihapiiri ja puisto, toimintaan aikaisemmin liittynyt talouspiha on pääosin purettu ja kasvanut umpeen. Rakennuskanta on hyvin eri-ikäistä, ollen hyvä leikkaus 1900-luvun alkupuolelta aina vuosisadan loppuun. Paikan rakentamiseen ja muutoksiin ovat vaikuttaneet lainsäädännön, rakennustavan ja hoitotapojen muutokset. Paikallista inventointia ei ole, aikaisemmat inventoinnit ovat maakunnallisia ja valtakunnallisia.



Valtakunnalliset arvot: Rakennetun ympäristön rajapinnassa

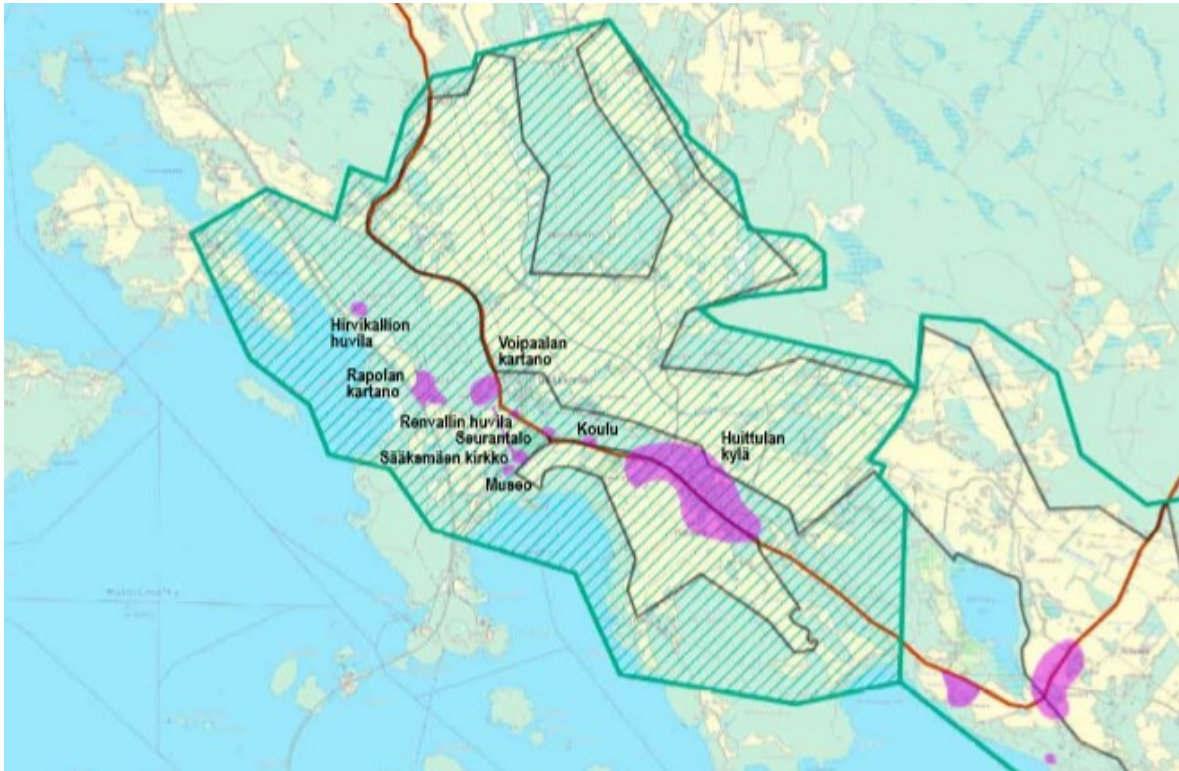
Vanhainkoti sijoittuu laajaan, valtakunnallisesti merkittävän rakennetun ympäristön, Rky-alueen, Historiallinen Sääksmäki, rajapintaan. Vanhainkoti on kuitenkin mainittu alueen kuvauksessa, vaikka jääkin juuri rajauksen ulkopuolelle. Raja kulkee Sääksmäentien, harju, linnavuori, Voipaalan kartano ja kirkko kuuluvat valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun ympäristöön.

Vasemmalla ote rajauskartasta. Valtakunnallisesti merkittävä ympäristö on merkitty sinisellä rasterilla.



Valtakunnalliset arvot: Osa maisema-alueetta

Vanhainkoti ja ympäristön pellot ovat osa valtakunnallisesti merkittävää maisema-alueetta, Sääksmäki-Tarttilan kulttuurimaisema. Kartassa on mustalla nykyinen, vuoden 1995 raja, punaisella päivitysinventoinnissa ehdotettu raja (ELY, Pirkanmaan valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi 2014)

Maakunnalliset arvot: Sääksmäen-Huitulan kulttuurimaisema

Vanhainkoti on osa maakunnallista Sääksmäen-Huitulan kulttuurimaisemaa, Sääksmäentie on historiallinen maantie. Lähde:

https://maakuntakaava2040.pirkanmaa.fi/sites/default/files/Urjala_Valkeakoski_0.pdf

2. Historiaa, Kemmolan kantatilasta vaivaistaloksi ja vanhainkodiksi

Voipaalan huomattava, kuuden talon kylä mainitaan jo 1340. Pitkän harjujakson matalalle kannakselle sijoittuvan kylän arvellaan olevan yksi alueen muinaiskylä, joiden historia ulottuu rautakaudelle saakka. Kylät hallitsivat jo keskiajalla huomattavan, Hämeen laajimpiin kuuluvaa suurta pelto- ja niittymaisemaa Vanajaveden koillisrannalla, Rapolan linnavuoren maisemissa. Niiden pohjalta muodostuivat edelleen maisemaa hallitsevat Voipaalan ja Rapolan kartanot. 1540-luvulla Voipaalaan liitetään Retilän kylän Kemmola ja Sassi, jolloin Voipaalan kylässä oli jo 15 taloa. Kylän taloista muodostettiin Sääksmäen kirkkoherran Paavali Särkilahden johdolla 1580-luvulla nykyisen Voipaalan kartanon edeltäjä Johannisbergin ratsutila, joka 1620-luvulla saa säterivapauden ja muuttuu herraskartanoksi. Kartanon ohella kylän taloista säilyvät itsenäisinä vain Kemmola, Sassi ja Räätä, jotka kartanon ohella muodostavat Isonjaon aikaan 1760-luvulla Voipaalan neljän talon kylän. Kylän talot olivat tällöin historiasta johtuen harvana ketjuna harjua seuraavan, nykyisen Sääksmäentien varrella. Sassi ja Räätä yhdistettiin 1800-luvun alkupuolella Voipaalan kartanoon, jolloin kylässä oli Voipaalan kartanon lisäksi enää Kemmolan tila.



Myös Kemmolaan yhdistetään 1500-luvulla muita tiloja ja sitä omistavat Sääksmäen kirkkoherrat ja virkamiehet. Tila on pitkään lampuotitilana, jossa omistaja ei asunut, vaan sitä viljelivät tilanvuokraajat. Isonvihan jälkeen tilaa viljeli Voipaalan kartano. Ilmeisesti tila toimi jossain vaiheessa rusthollina, koska kunta osti Kemmolan rusthollin 1889.

Voipaalan kylä ja Kemmola 1641

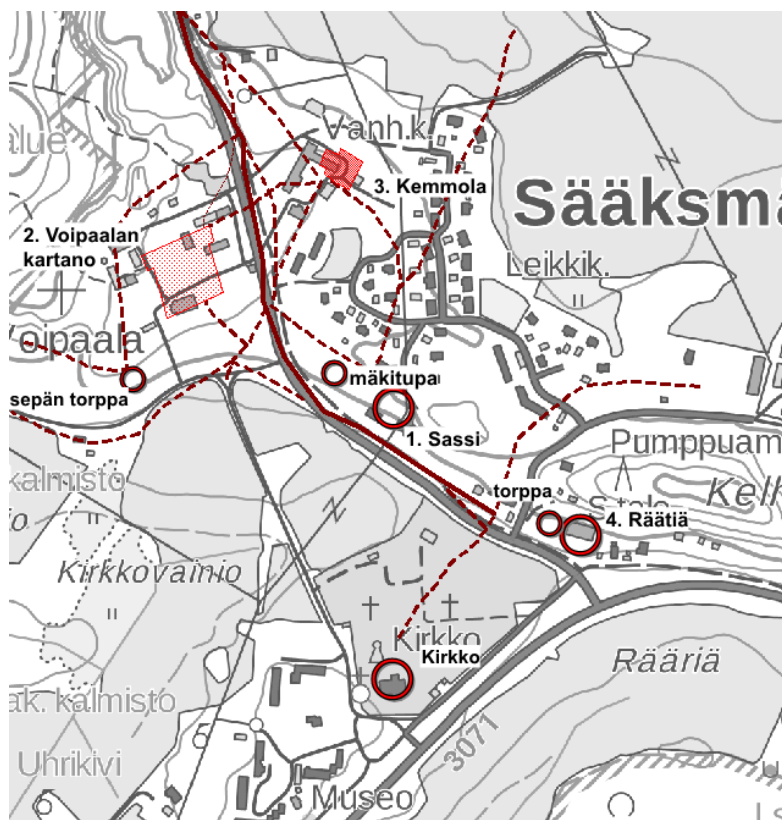
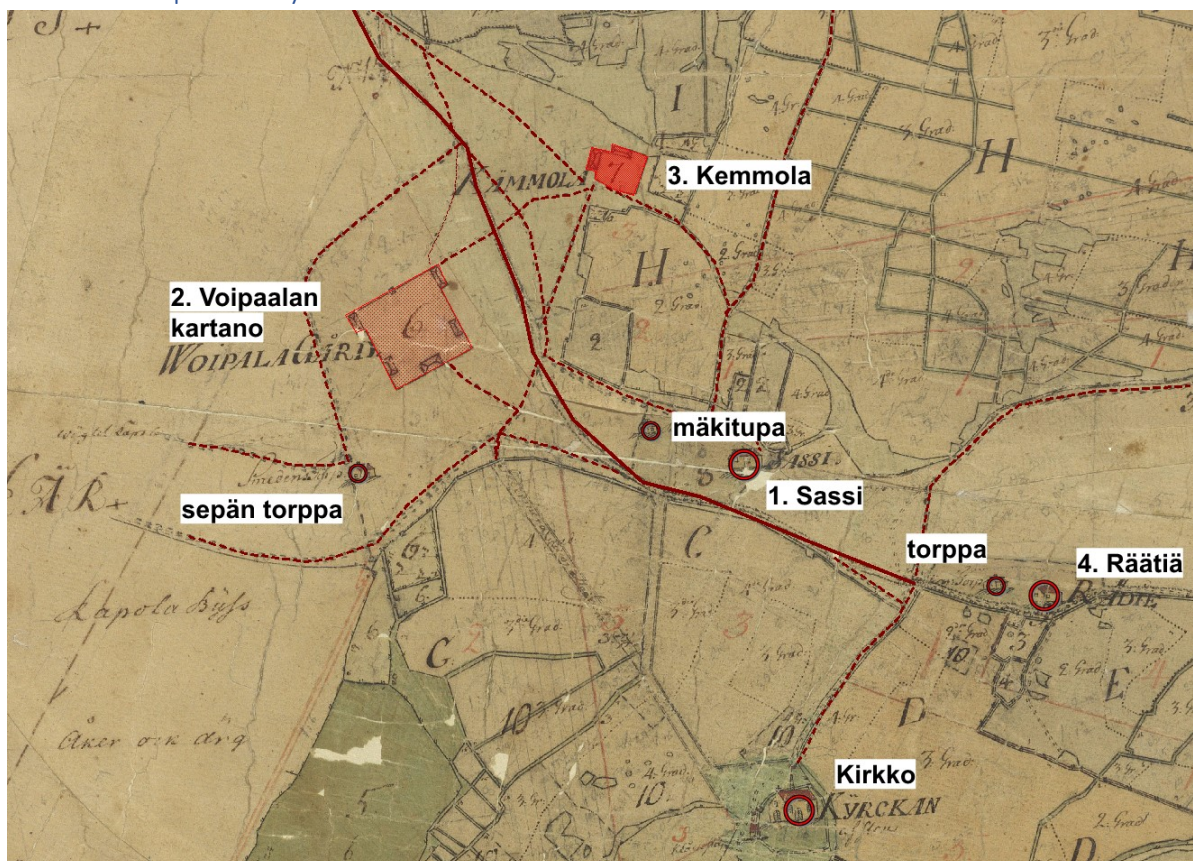
Kemmola oli nykyisellä paikalla, harjun ja peltojen kulmassa jo 1640-luvun kartassa. Punaisella ympyrällä merkitty Kemmolan talonkuva on nykyisen pihapiirin, osasto 1. paikkeilla. Kartta: Maakirjakartta, Streng 1641, JYX



Voipaalan kylä ja Sääksmäen kirkko 1760

Voipaalan kylän talot, Woipala Gård, Kemmola ja Sassi vuoden 1760 maakirjakartassa. Kylän neljäs talo jää kartan oikeaan alareunaan, siitä näkyy vain sen torppa. Kylän talot ovat Rapolanharjun ja sen jatkeena olevan harjun/Kelhivuoren välissä olevalla matalalla harjujaksolla, jonka sora- ja hiekkapohjainen maa soveltui huonosti viljelyyn, välittömästi pihapiiristä alkavat pellot sijoittuvat alaville hiekka- ja savimaille. Kirkko näkyy kartan alaosassa. Kartta: <http://kari.kotiseutuarkisto.fi/Voipomis.htm>

2.1. Voipaalan kylän talot 1764



Voipaalan talot, pellot, niityt ja tielinjat vuoden 1764 isojakokartalla. Karttaan on merkitty talot, nimet ja numerot sekä pienasutus. Voipaalan ja Kemmolan tarkemmin rajatut asuintontit on vahvistettu punaisella rasterilla. Myös tie ja kärrypolkujen linjat ovat vahvistettu ruskealla. Kartta: Isojakokartta, A. Colleen 1764 KTJ/MML2019.

Vasemmalla samat tiedot nykykartalla. Kemmolan tummanpunaisella rasterilla merkitty vuoden 1792 asuintontti sijaitsee vanhainkodin osasto 1. paikalla. Sassi ja Räätiä liitetään Voipaalaan jo 1800-luvun alkupuolella. Räätiän paikalle rakennetaan myöhemmin seuraintalo.

Nykyisen Sääksmäentien paikalla on jo isojakokartassa tie. Tämä Lempäälän ja Sääksmäen yhdistänyt ns. Sääksmäen tie luettiin vuonna 1750 pieniin teihin

kuuluvaksi. Tietä korjattiin 1700-luvun jälkipuoliskolla, silta yli Valkeakosken saatiin 1767.



2.2. Vaivaistalosta vanhainkodiksi 1889-2015

Rakennukset 1889

Kemmolan rustholliksi kutsuttu tila siirtyi Sääksmäen kunnan omistukseen 1889 ja se muutettiin vaivaistaloksi. Vaivaistalo oli perustettu jo 1888 ja toimi ensimmäisen vuoden Iso-Raijan tilalta vuokratuissa huoneissa. Uusi vaivaishoitolaki annettiin 1870-luvulla ja se velvoitti kunnat huolehtimaan asukkaistaan, joskin varsinaisten vaivaistalojen perustaminen oli vielä tällöin vapaaehtoista. Vaivaistalojen perustaminen yleistyi hitaasti vasta 1880-luvulla. Kemmola oli varhaisia maalaiskuntien perustamia vaivaistaloja. Vaivaistalot olivat tällöin tarkoitettu köyhille ja vaivaisille, jotka eivät pystyneet huolehtimaan itsestään. Niistä tuli käytännössä usein sekahuoltolaitoksia, jossa oli myös mm. mielisairaita. Talon asukkaiden oli myös osallistuttava voimiansa mukaan talon töihin. Vaivaistalon perustamisvaiheessa Kemmolan rakennuskantaa uudistettiin osittain. Päärakennus tehtiin vaivaishoidon tarkastajan tekemien piirustusten mukaan, ja sisälsi ruoka- ja rukoussalin, keittiön ja neljä huonetta potilaille sekä kaksi huonetta keittiöineen johtajalle. Päärakennuksen lisäksi oli kaksi rakennusta potilaille, jotka olivat ilmeisesti Kemmolan vanhoja rakennuksia.

Vanhimmasta vaiheesta on säilynyt nykypäiviin ilmeisesti pihan muokattu riviäittä sekä ajan maalaispihojen yleinen rakenne, suorakaiteen muotoinen piha, jota rajasivat rakennukset, nurkkien ollessa avoimia.

Uudisrakennukset 1910- ja 1920-luvulla

Vaivaistaloon sijoitettiin myös Sääksmäellä mielisairaat ja tilat kävivät nopeasti riittämättömiksi ja epäkäytännöllisiksi. Vuonna 1912 rakennettiin pihan itäpuolelle erilleen suuri mielisairasrakennus sekä pihaan uudisrakennus 1916, ilmeisesti nykyinen osasto 1. rakennus. Pihapiirin koilliskulmalle rakennettiin uusi sauna- ja pesutuparakennus, joka on vahvoista, klassismiin viittaavista tyylipiirteistä päätellen 1920-luvulta. Kemmolaan liitettiin vielä 1915 Kiiliän tila, jonka jälkeen tilan koko oli 176 hehtaaria. Vaivaistalot muutettiin vuoden 1922 köyhäinhoitolailla kunnalliskodeiksi, samalla kuntien vapaaehtoisuus väistyi. Tavoitteena eriyttää eri hoidokkiryhmät omiin laitoksiin. Samaan aikaan kunnassa katsottiin, että Kemmola oli liian suuri maatila vaivaistalolle, joten ne erotettiin omiksi yksiköiksi 1920-luvulla. Tilanhoitoon palkattiin työnjohtaja ja karjakko, joita hoidokit avustivat aina sotien jälkeiseen aikaan saakka. Vaivais-/kunnalliskoti sai viljan, perunan ja karjataloustuotteet tilalta, lisäksi sillä oli oma kasvi- ja puutarha. Kunnan vuodesta 1889 omistama Kemmola toimi vaivaistalon lisäksi myös kunnantupana aina vuoteen 1920 saakka, jolloin valmistui varsinainen kunnantalo.

Vaivaistalon 1900-luvun alun uudistuksista on säilynyt osasto 1. ja saunarakennus.

Uudisrakennukset 1950- ja 1960-luvulla

Lamavuodet ja sota siirsi laitoksen uudistustöitä aina sodan jälkeisen pula-ajan väistymiseen. Vuonna 1951 tehtiin päätös kunnalliskodin suuresta saneeraustyöstä. Suunnitelman laati Arkkitehtitoimisto Matti Paalanen, joka oli suunnitelleet useita hoitoalan rakennuksia jo ennen sotia. Suunnitelmat muuttuivat, kun vanhassa yleisen osaston rakennuksessa havaittiin paljon lahovikoja. Vanha rakennus purettiin ja arkkitehtitoimiston arkkitehti Matti Paalanen sekä arkkitehdit Irma ja Matti Aaltonen suunnittelivat paikalle uuden yleisen osaston. Pihapiirin vanhaan ympäristöön mitoitettu, rapattu kivirakennus valmistui 1954. Tilaongelmia helpotti myös 1960 mielisairasrakennuksen muuttaminen toiseksi sairaosastoksi, kun sen potilaat saatiin siirrettyä kuntainliiton sairaalaan Hattulaan. Kunnalliskodin henkilökunnalle rakennettiin 1965 kaksi rivitaloa käsittävä asuntola. Pihan kaakkoiskulmalle rakennetut matalat rivitalot sijoittuvat huomaamattomasti rinteeseen ja osin tilan pellolle. Rivitalot suunnitteli Arkkitehtitoimisto Jaakko Kontio & Kalle Räike. Uudistuksilla saatiin ajanmukaiset tilat asukkaille ja henkilökunnalle. Hoitopaikkoja oli



saneerauksen jälkeen noin 40 ja henkilökuntaa 21 (1972). Talouspihaan rakennettiin tällöin navettarakennus.

Sotien jälkeistä saneerauksesta ja uudistuksista ovat säilyneet yleinen osasto ja rivitalot sekä talouspihan navetta.

Uudisrakennukset 1980-luvulla

Rakennuskantaa täydennettiin 1980-luvulla kun kaupunginarkkitehti Juhani Kivisen osana vanhainkodin peruskorjausta suunnittelema kulmaosa valmistui. Vanhainkodin yleisen osaston ja osaston 1. yhdistävä kulmarakennukseen tuli uusi keittiö- ja ruokasali sekä huoltotiloja. Hoito- ja huoltotilat saatiin nyt yhden katon alle. Uudisrakennus noudattaa 1950-luvun ja 1910 luvun rakennusten mittakaavaa, julkisivujäsentelyä ja materiaaleja. Pihaan rakennettiin myös tässä yhteydessä grillikota.

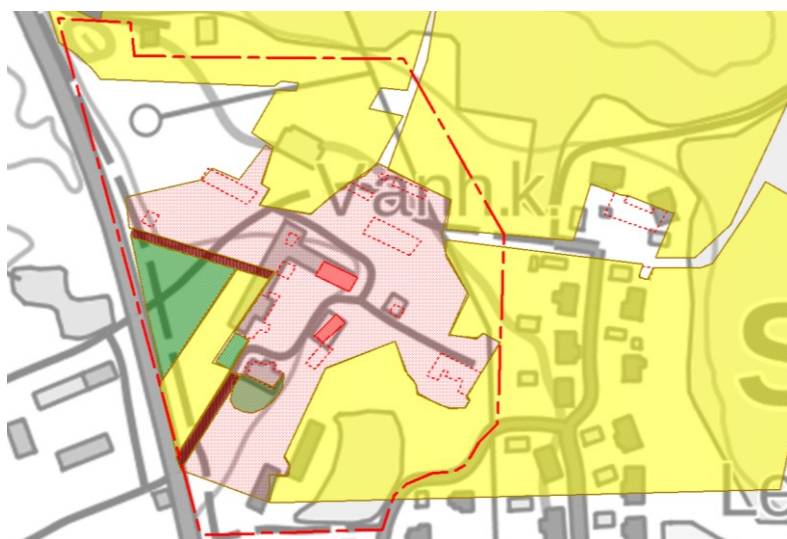
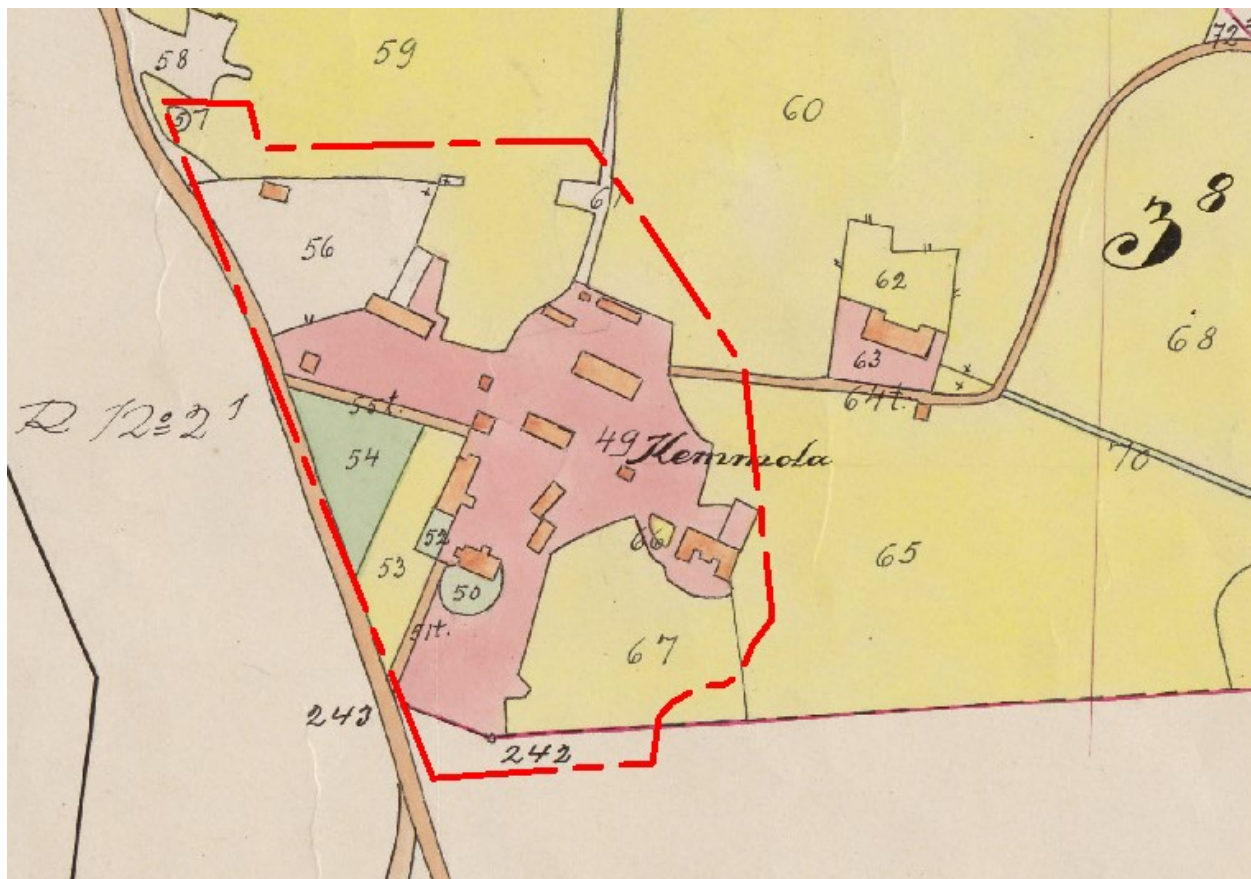
Molemmat rakennukset ovat säilyneet.

Uudisrakennukset 1990- ja 2000-luvulla

Laitosmaisuuuden rinnalle tuli 1990-luvulla kodinomaiset tilat, joita rakennettiin myös Sääksmäen vanhainkotiin, myös ympäristön huomioiminen uudisrakentamisessa oli ajan kuvaa. Pihan pohjoisivulla oleva vanha asuinrakennus purettiin 1990-luvulla ja sen kivijalalle rakennettiin uudisrakennuksena ryhmäkoti -rakennus. Rakennus noudattelee vanhan rakennuksen julkisivuja, materiaalien, ikkuna-aukotuksen ja värityksen osalta. Rakennuksen suunnitteli Valkeakosken kaupunginarkkitehti Juhani Kivinen. Henkilökunnan rivitaloihin, joiden tarve oli vähentynyt, tehtiin samaan aikaan muutoksia, että niitä pystyttiin käyttämään vanhainkodin ryhmäasuntoina.

2.3. Rakennukset ja maisema 1930- luvulta ja 2010-luvulle

Kunnalliskodin rakennukset 1920-luvulla



Ylhäällä pihapiirin karttaote Kemmolasta tiluskartasta vuodelta 1923. Karttaan on lisätty kaavamuutosalue. Maat mittasi ja lohkomisen toimitti K.A. Voionmaa, vanhempi maanmittausinsinööri Kartta: KTJ/MML2019.

Vasemmalla kartan tiedot nykykartalla. Säilyneet rakennukset punaisella rasterilla, puretut katkoviivalla. Vanha Kemmolasta ja vaivaistalosta periytyvä pihapiirin rakenne on säilynyt, vaikka vuoden 1923 rakennuksista on säilynyt vain pihan pohjoissivulla oleva osasto 1 ja itäisivun hirsinen aittarivi. Tämän ajan

talousrakennukset on purettu, nykyinen navetta rakennettiin pellolle 1950-luvulla.

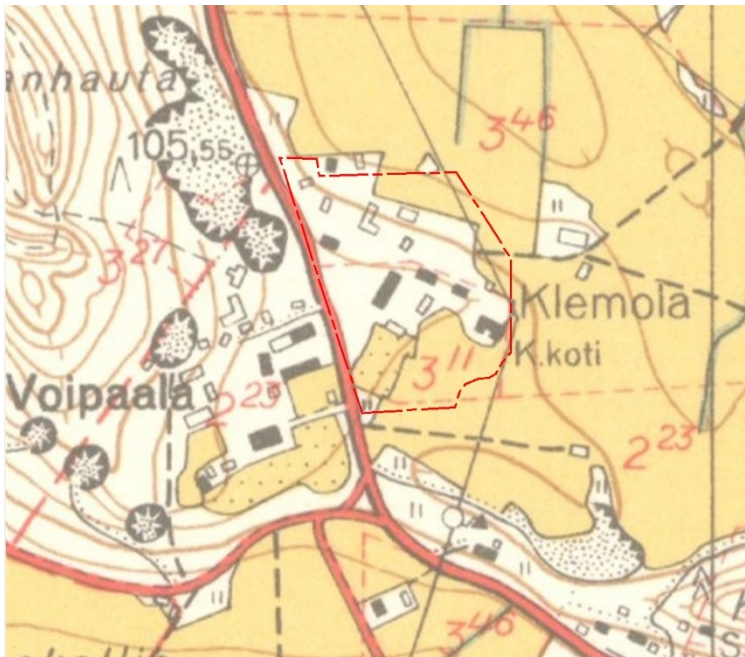
Peltomaisema, maatalouskäyttö oli tällöin vahvemmin osa pihapiiriä, vihreällä merkityt alueet ovat puutarha- ja kasvimaita. Nykyiset puisto- ja puutarha-alueet ovat pääosin vuoden 1923 jälkeen syntyneitä, enemmän vanhainkodin aikaan liittyviä.



Ylhäällä Kemmolan vaivaistalo vuoden 1932 vaiheilla, kuva teoksesta Suomen maatiloja II, vuodelta 1932. Kuva otettu eteläpuolelta, etualalla näkyy vanhainkodin asuinrakennus, sen oikealla puolella aittarivi ruokakelloineen ja oikeassa laidassa ilmeisesti saunarakennus. Alla samalta paikalta otettu kuva v. 2019. Vanha asuinrakennus purettiin 1900-luvun jälkipuoliskolla ja vanhalle kivijalalle rakennettiin uudisrakennus 1999. Oikealla näkyvät aittarivi ja heikommin vanha sauna.



Kunnalliskoti 1956



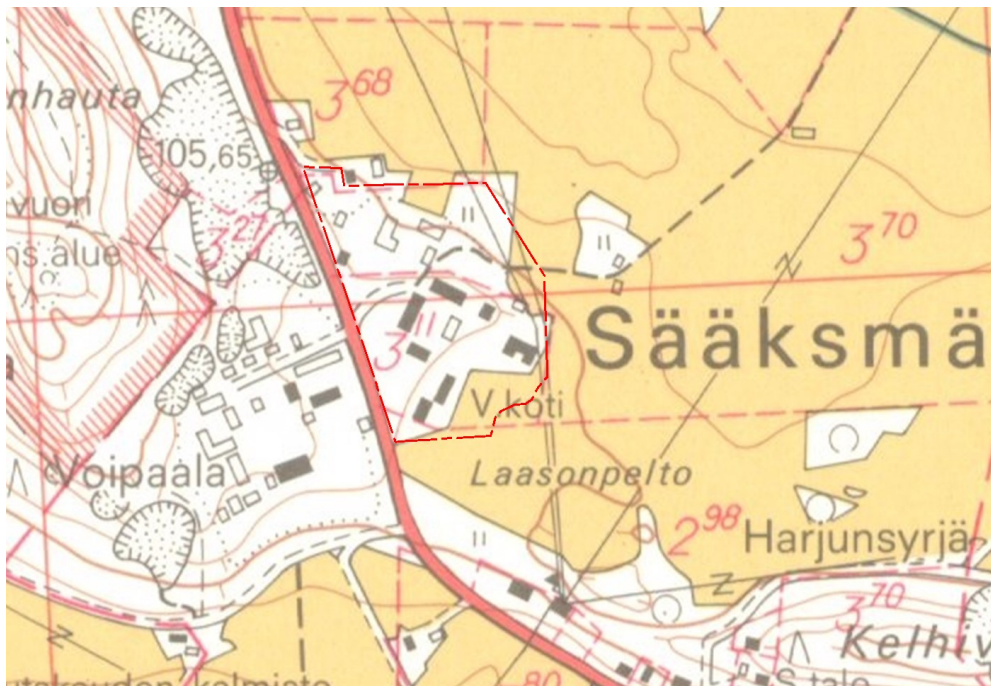
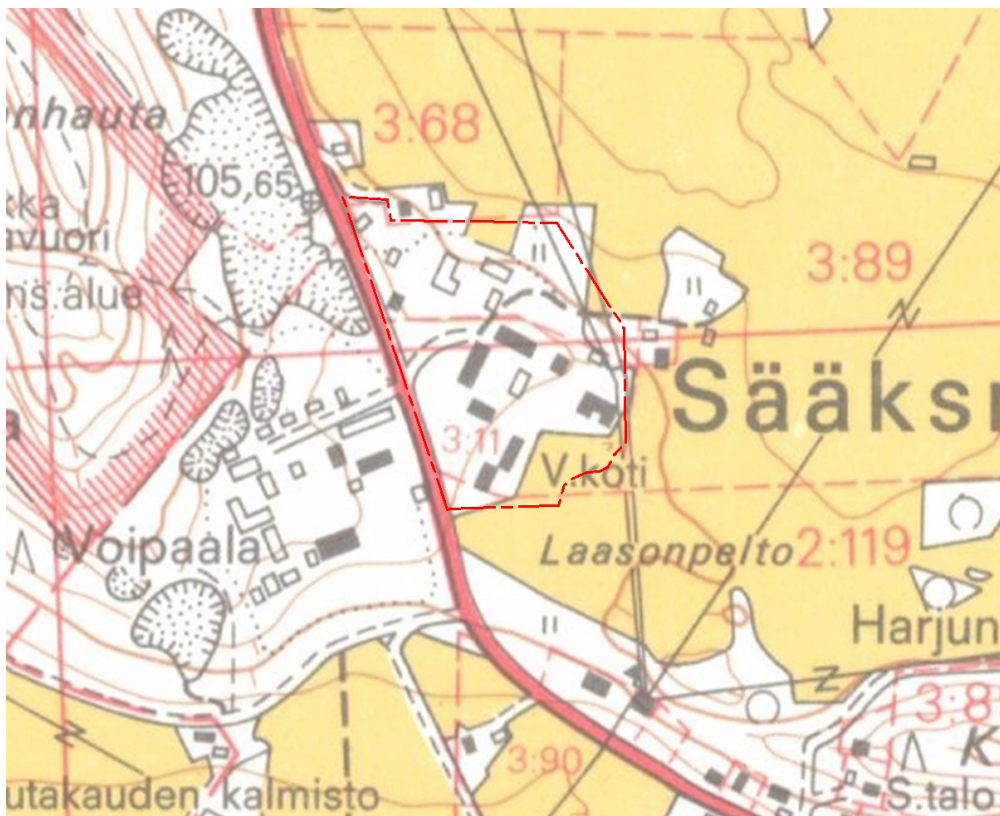
Kaava-alue vuoden 1956 peruskartassa. Vaikka Kemmolan, kartassa Klemolan, maatalous ja vuonna 1889 perustettu vaivaistalo erotettiin yksikköinä 1920-luvulla, osallistuivat edelleen maatalan avustaviin töihin myös kunnalliskodin työhön pystyvät hoidokit. Varsinaista Kemmolan maatilaa hoitivat vakinaisena työnjohtaja ja karjakko. Vanhainkoti saneerataan 1950-luvulla, samaan aikaan ilmeisesti myös talouspihan rakennuksia uusitaan. Uusi aika alkoi koittaa 1960-luvun rakennemuutoksessa, kunnallisen omavaraisuustarpeen vähentyessä ja hoitomuotojen kehittyessä. Maatalous alkaa muuttua ja talouspiha jää pois käytöstä. Nimi vaihtui 1963 kun laitoksen

nimi muutettiin Sääksmäen vanhainkodiksi. Kunnalliskodin puutarha on merkitty pihan ja tien väliin.

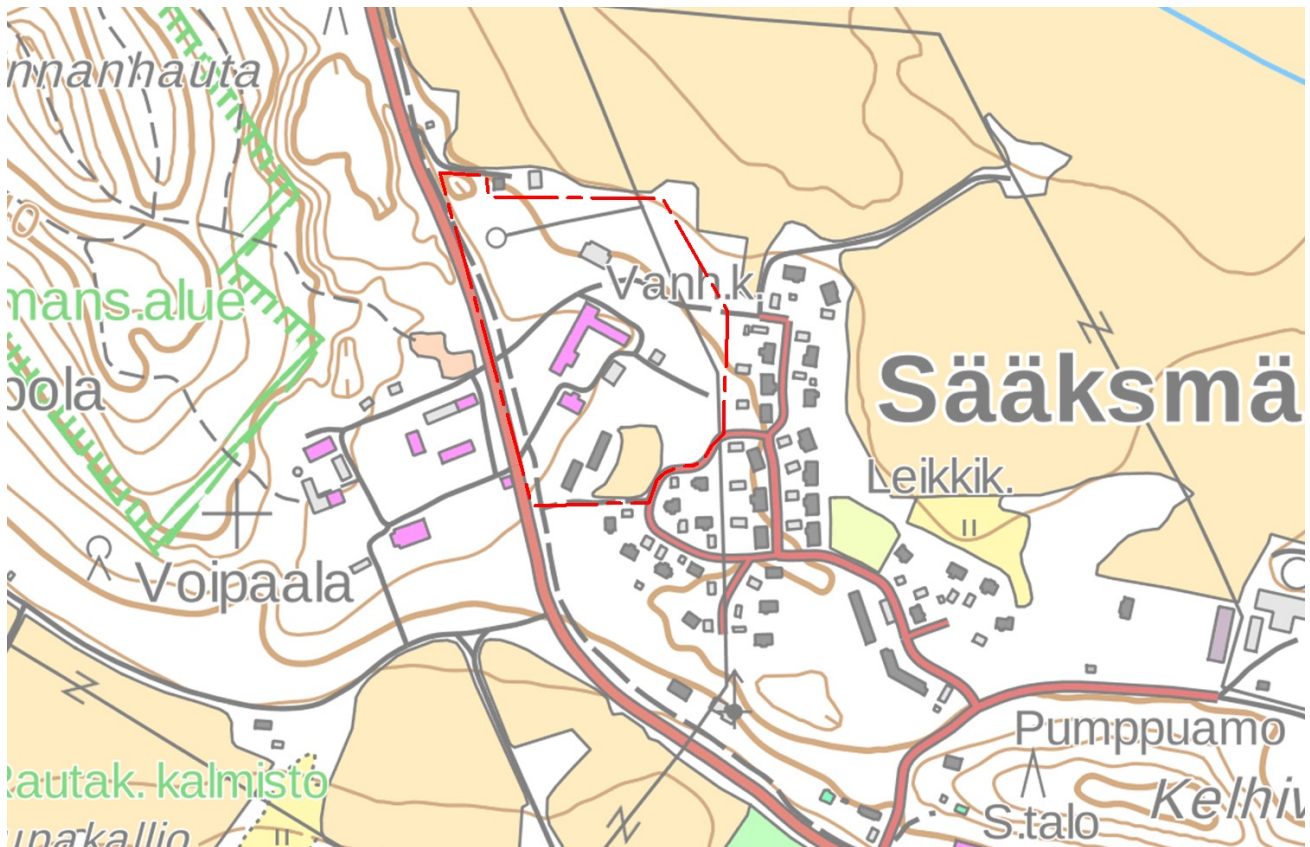


Vasemmalla näkymä pihaan ehkä 1960-luvulla, vasemmalla oleva yleinen osasto 1950-luvulta, oikealla nykyisen ryhmäkodin paikalla ollut rakennus, jonka julkisivuja nykyinen, vuosituhannen vaihteessa rakennettu ryhmäkoti noudattaa, takana näkyy osasto 1, joka on rakennettu 1900-luvun alkupuolella. Kuva: Sääksmäen historia 2. Alhaalla sama paikka vuonna 2019. Rakennukset ovat samat, hiekkatie ja piha on asfaltoitu ja vanha näkymäakseli taustalla ja alempana olevaan tilan viljelymaisemaan on katkennut 1980-luvulla osastojen välisan rakentamisen seurauksena.



Vanhainkoti 1981**Vanhainkoti 1986**

Rakennuskannassa ei tapahdu suuria muutoksia 1980-luvulla. Henkilökunnan rivitalot rakennettiin pihan kaakkoiskulmalle 1965. Pihassa yleisen osaston ja osaston 1. yhdistävä väliosa suunnitellaan 1984 ja se toteutuu vähän myöhemmin, vuoden 1986 kartasta osa puuttuu vielä. Maataloustoiminnan loppuminen näkyy talouspihan ja pellon rajan muutoksina.

Vanhainkoti 2000-luvulla

Suurin muutos ympäristössä ja maisemassa tapahtuu 1990-luvulla kun talon mukaan nimetyn Kemmolan omakotialueen rakentaminen alkaa vanhainkodin itäpuolelle, Kemmolan vanhalle pellolle. Myös pohjoisrinteessä sijainneen Kemmolan talouspihan rakennukset puretaan lukuun ottamatta navettaa. Vanhainkodin pihapiirin muutoksia ovat vuosituhaten vaihteessa rakennettu ryhmäkodin uudisrakennus, joka noudattaa julkisivuiltaan vanhan maaseuturakentamisen mittakavaa, värejä ja materiaaleja. Myös rivitalot otetaan hoitokäyttöön muuttamalla ne ryhmäasunnoiksi. Vuonna 1889 vaivaistalona alkanut, muutoksia ja rakentamista sisältänyt hoitotoiminta päättyy 2015. Vanha mielisairusrakennus puretaan pian tämän jälkeen.



2.4. Suunnittelijat

Säilynyt piirustusaineisto oli varsin vajavaista. Piirustuksia rakennuksista oli lähinnä 1980-luvulta nykypäivään. 1950- ja 1960-luvun keskeisten rakennusten, vanhainkodin yleisen osaston ja rivitalojen suunnittelijatietoja löytyi lähinnä historiankirjoista. Vanhemmista rakennuksista ei löytynyt piirustuksia, ne rakennettiin ehkä tyyppipiirustuksilla.

Vaivaistalo: 1889-1922

Kun vaivaistalo perustettiin 1889, oli Suomen vaivaistalot 1898 -teoksessa mainita, että yksi rakennus oli tehty vaivaistalojen tarkastelijan (Helsingius) tekemän piirustuksen mukaan. Tekstistä ei suoraan ilmene, oliko kyseessä uudisrakennus vai vanhasta korjattu rakennus. Maaseudulla toiminta sovitettiin usein kunnan hankkimaan maalaistaloon, koska hoitoon sisältyi vahvasti hoidokkien työvelvoite, johon maatala tarjosi hyvän ja tällöin kaikille tutun ympäristön.

Kunnalliskoti: 1922-1963

Kunnalliskodin päärakennus, yleinen osasto 1954, arkkitehtitoimisto Matti Paalanen

Arkkitehti ja taiteilija Martti Paalanen 1887-1961 valmistui arkkitehdiksi 1915 Teknillisestä korkeakoulusta. Hänellä oli veljensä, arkkitehti Elias Paalasen kanssa yhteinen toimisto 1917-1923, jonka jälkeen hänellä oli oma toimisto Helsingissä. Paalanen toimi sosiaaliministeriön arkkitehtina 1923–1928 ja valtion talojen isännöitsijänä Helsingissä 1934–1937. Paalanen osallistui useiden asuin-, tehdas- sekä kunnalliskoti- ja koulurakennusten suunnitteluun eri puolille Suomea. Sääksmäen ohella toimiston suunnitelmia ovat Suonenjoen, Hämeenkyrön ja Mäntän kunnalliskodit sekä kunnallisia huoltolaitoksia ja kouluja mm. Mäntsälään, Kärkölään, Askolaan, Uusikaarlepyyhyn, Keuruulle, Punkalaitumelle, Lammille, Joutsaan, Rovaniemelle ja Virroille. Yhteistyötä suunnittelussa hän teki välillä myös arkkitehtien Irma ja Matti Aaltosen kanssa, yhteistyöstä syntyi mm. Sisä-Suomen mielisairaalan hoitokoti Suolahdelle ja vanhainkoti Sääksmäelle.

Martti Paalasen tunnetuimpia töitä on Varkauden kirkko ja pappila, jotka valmistuivat 1938-1939. Paalanen oli saanut toisen palkinnon vuonna 1935, Hilding Ekelundin voittamassa arkkitehtikilpailussa. Paalanen valittiin suunnittelemaan lopullinen rakennus ja rakennus valmistui juuri ennen Talvisodan syttymistä 1939.

Sääksmäellä vanhainkodin uusi yleinen osasto suunniteltiin vanhalle paikalle, rakennus noudattaa vanhan pihapiirin mittakaavaa, aukotusta ja kattomuotoja, ollen kuitenkin oman aikansa edustaja.

Vanhainkoti: 1963-2015

Henkilökunnan rivitalot 1965, arkkitehtitoimisto Jaakko Kontio & Kalle Räike

Arkkitehtitoimisto Jaakko Kontio & Kalle Räike on suunnitellut 1960-luvulla lukuisia merkittäviä rakennuksia mm. Imatran siunauskappelin, Helsingin jäähallin ja Lappeenrannan teknillisen yliopiston Skinnarilan kampusalueen. Jaakko Kontio toimi myös Helsingin kaupunginarkkitehtina.

Sääksmäellä henkilökunnan rivitalot sijoitettiin maisemallisesti huomaamattomasti pihapiirin tuntumaan.

Vanhainkodin liitososa 1984, ryhmäkoti 1999, ark. Juhani Kivinen

Sääksmäen vanhainkodin liitososan ja ryhmäkodin suunnitteli kaupunginarkkitehti Juhani Kivinen vuosina 1984 ja 1999. Liitososa noudattaa vanhojen rakennusten mittakaavaa, kattomuotoja ja materiaaleja. Ryhmäkodin uudisrakennus rakennettiin vanhalle kivijalalle, sen julkisivut jäljittelevät vanhan, paikalla olleen maalaistalotyyppisen rakennuksen julkisivuja.

3.0. Kaava-alueen rakennukset ja ympäristöt 2019



Vanhainkodin rakennukset ja pihapiiri rek. 908-464-3-11 Kunnalliskoti. Kaava-alueen ja tontin pohjoisosassa oli Kemmolan talouspiha (navettarakennus) rek 908-464-3-89 Kemmola. Vanhainkoti ja maatila erotettiin 1920-luvulla. Oikealla näkyvä Kemmolan omakotialue ja tietä seuraava kevyen liikenteen väylä rakennettiin 1990- ja 2000-luvulla. Vasemmalla näkyy Voipaalan kartanon rakennuksia. Tontin kaakkoiskulmalta purettiin 2010-luvulla vanha (1912) mielisairusrakennus, myöhempi osasto 2. -rakennus.

Pihapiirin rakennukset:

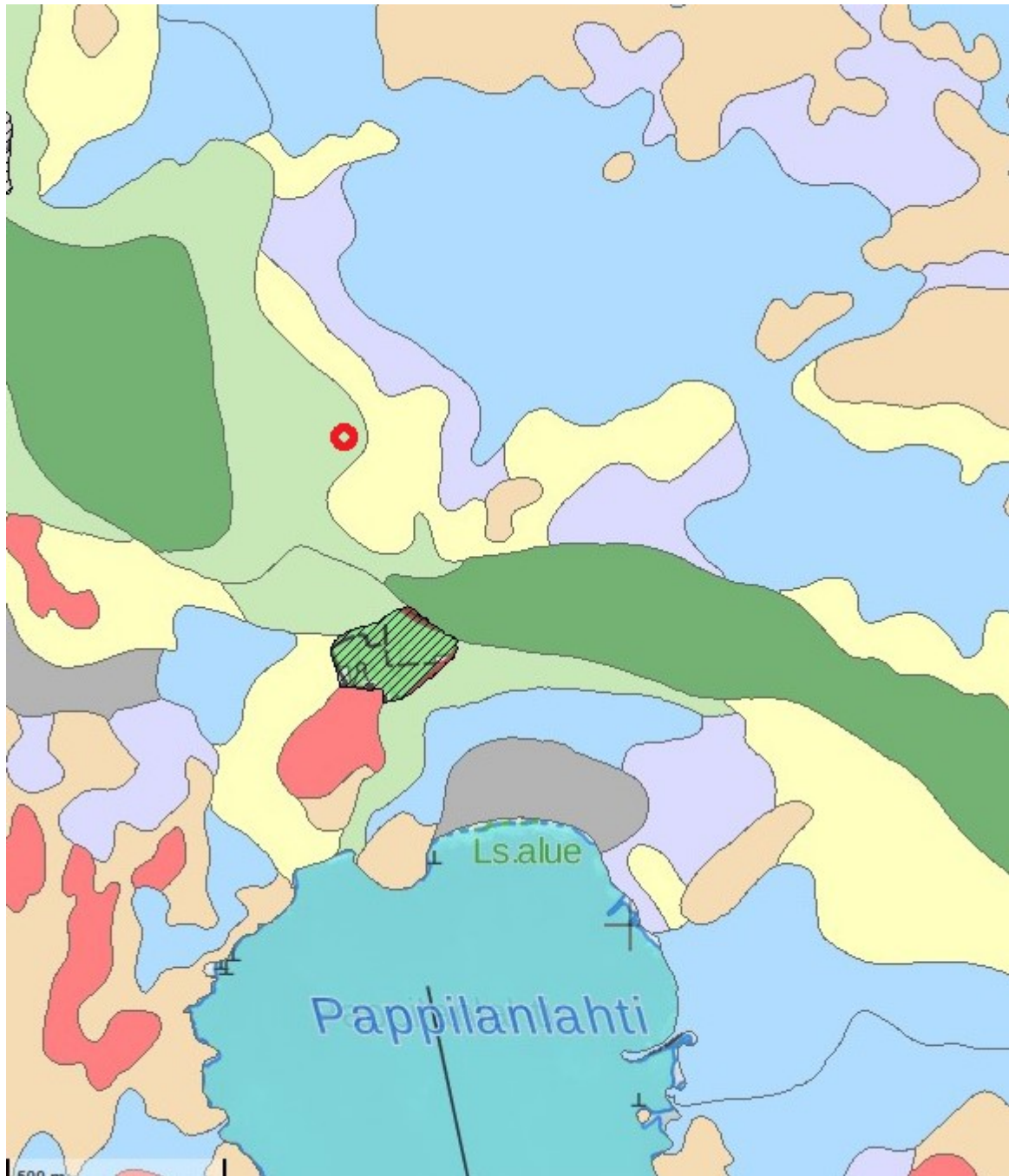
- 3.1 Vanhainkoti, osasto 1, 1910-luku
- 3.2 Vanhainkoti, yleinen osasto, 1954
- 3.3 Liitososa, 1984
- 3.4 Sauna/pesula, 1920-l
- 3.5 Aittarivi/talousrakennus 1800-/1900-l
- 3.6 Ryhmäkoti, 1999
- 3.7 Rivitalot, 1965
- 3.8 Navetta, 1950-luku
- 3.9 Grillikatos, 1980-luku

arkkitehtitoimisto Martti Paalanen
kaupunginarkkitehti Juhani Kivinen

kaupunginarkkitehti Juhani Kivinen
arkkitehtitoimisto Jaakko Kontio & Kalle Räike

Pihapiirin uudistumisesta huolimatta rakennukset noudattavat Kemmolan kantataloon, sen 1700-luvun pihaan pohjautuvaa koordinaatistoa, jonka lähtökohtana on harjumaasto ja rinne, Kemmolan pihapiiri rakennettiin jo varhain paikkaan, jossa harjun juurella oleva melko tasainen hiekkapohjainen maisema laskee koilliseen ja kaakkoon alaville savipelloille.

Maisema ja maaperä



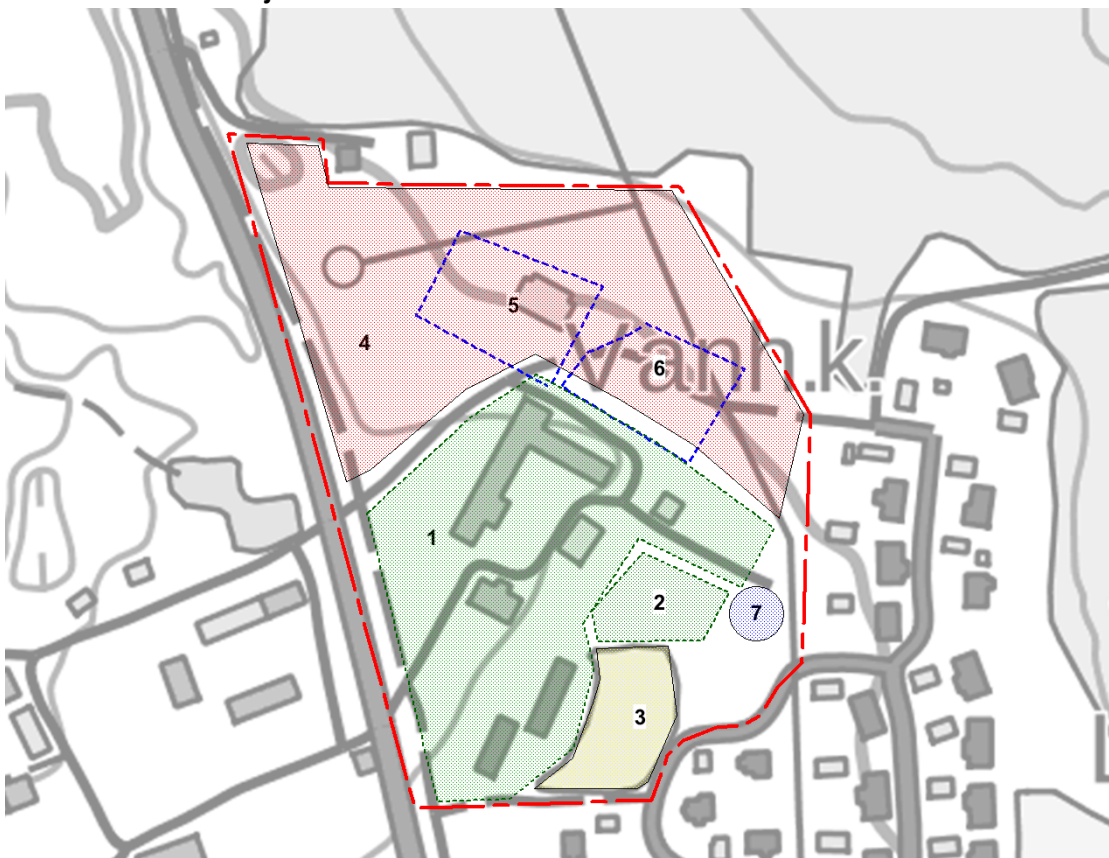
Kartta: Maaperäkartta GTK. Kimmolan/vanhainkodin pihapiiri on merkitty punaisella ympyrällä. Voipaalan kylän vanhat talot sijoittuivat vaaleanvihreällä merkityille hiekka-alueille, tummanvihreällä merkittyjen soraharjujen juurelle. Viljelyyn raivattiin karttaan keltaisella, violetilla ja sinisellä merkityt hietta-, hiesu- ja savimaat. Asuinpiha sijoittui perinteisesti peltojen yhteyteen, viljelyyn kelpaamattomalle moreenialueelle.

Kasvillisuus

Pihapiirit ovat vanhainkodin rakennusten yhteydessä puistomaisia nurmikenttiä, joilla kasvaa suuria lehtipuita mm. vaahteraa, lehmuskia ja pihlajaa ja havupuita mm. kuusiaita. Länsisivulla ja tonttia rajaa syreeniä kasvava pensasrivi. Hyötypuutarhat keskittyvät tien varteen, jossa on omenapuita sekä saunan eteläpuolelle, jossa marjapensaita ja omenapuita. Pihatiet ovat asfaltoituja. Vanhainkodin eri-ikäinen, enemmän 1940-luvun sotien jälkeiseen aikaan painottuva kasvillisuus muodostaa hallitsevan elementin ja peittää kesäisin pääosin vanhainkodin rakennusryhmän tiemaisemassa. Kasvillisuus on pääosin perinteistä, pihapiiriin sopivaa. Nuorempia mm. erilaisia jaloja havupuita on vain muutamia. Pihapiiriin aikaisemmin rajautunut peltomaisema on pääosin väistynyt. Tontin eteläosassa on säilynyt pieni, jo 1600-luvulla viljelyssä ollut peltoalue.

Tontin pohjoisosat, pellolle viettävä rinne, jossa oli aikaisemmin vanhainkodin talouspiha ja peltoa, ovat metsittyneet. Talouspihasta muistuttaa lähinnä puuston keskellä oleva navetta.

Maiseman elementit ja osa-alueet



1. Vanhainkodin puisto- ja nurmialueet
2. omenapuita ja marjapensaita, vanhaa peltoa
3. Pelto, osa 1640-luvun kartassa näkyvää peltoa
4. Metsittyntä talouspihaa ja vanhaa peltoa
5. Talouspiha sotien jälkeen
6. Talouspiha 1900-luvun alkupuolella
7. Purettu hoitorakennus, mielisairalarakennus 1912.

Rakennukset ja puisto



Näkymä Sääksmäentieltä pihaan, pihatietä reunustaa vaahterarivit. Oikealla näkymä kevyen liikenteen väylältä, alueen eteläpuolelta, vanhainkotiä osoittavat kesäisin lähinnä suuret kuuset, oikealla näkyy henkilökunnan rivitalo ja vanha peltoalue.



Melko peitteisessä pihapiirissä on nurmikkoja, pensaita, grillikotia, suuria puita edustavat osasto 1. edustan lehmusrivi.



Nuorempaa kasvillisuutta edustaa pihateitä ja rakennusten sokkeleita peittävä matala pensaskasvillisuus ja ryhmäkodin edustan jalokuuset.



Rakennusten muodostama kokonaisuus näkyy lähinnä eteläpuolelta, Kemmolan omakotialueen kevyen liikenteen väylältä. Etualalla vanhaa peltoa.



3.1. Osasto 1. 1910-luku



Rakennus on ollut vanhainkodin sairasosasto, myöhemmin osasto 1. kun entisestä mielisairaalarakennuksesta tehtiin osasto 2. Rakennus on ilmeisesti valmistunut 1916. Rakennuksessa on 11 asuinhuonetta keskikäytävän varrella.

Hirsirunkoinen, vaakapaneloitu rakennus on rakennettu matalalle, lohkotusta kivistä tehdylle sokkelille. Pystyikkunat ovat neliruutuiset, vuorilaudat yksinkertaiset. Rakennuksessa on betonitiilellä katettu aumakatto, jonka harjan päässä olevissa pystyosassa on ikkunat. Rakennukseen liittyy kolme avokuistia, päätykuisti on materiaaleista päätellen 1950-luvulta. Rakennuksen julkisivut ovat saneerattu 1980-luvulla, jolloin se yhdistettiin 1950-luvun yleisen osaston käsittävään rakennukseen kulmaosalla.

Arvot: Vaivaistalon hoitorakennus 1910-luku. Pihapiirin vanhin, vaivaiskotiaikaan sijoittuva rakennus rajaa pihan pohjoissivua. Rakennuksen julkisivut, ikkunat, kuistit, ovet ja ulkovuoraus uusittu 1980-luvulla. Vanhasta asusta muistuttaa mittakaava, aukotus, sokkeli ja kattomuoto. Rakennuksen arvot ovat lähinnä sen historiassa ja osana pihapiiriä.

3.2. Vanhainkoti, yleinen osasto 1954

Arkkitehtitoimisto Martti Paalanen, ark. Martti Paalanen, ark. Irma ja Matti Aaltonen

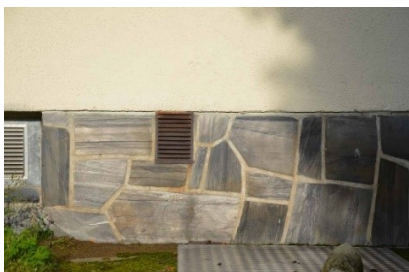


Kuvat: Vanhainkotirakennus pihapuolelta kuvattuna, kuvissa oikealla näkyy 1980-luvun vähän matalampi ja leveämpi uudisosä. Kuistiin myöhemmin liitetty luiska muodostaa oman rakenteen julkisivun keskellä.

Sotien jälkeen rakennuskantaa uudistettiin, vanhan kunnalliskodin korjaaminen osoittautui epäsopivaksi, uuden rakennuksen samalle paikalle suunnitteli Arkkitehtitoimisto Martti Paalanen, ark. Martti Paalanen sekä Irma ja Matti Aaltonen. Rakennus valmistui 1954.

Yksikerroksinen, eteläpäässä kellarilla varustetussa rakennuksessa on liuskekivellä päällystetty betonisokkeli, tiilirunko on roiskerapattu ja maalattu keltaiseksi. Ikkunat ovat pääosin pystyikkunat, ristikarmilla. Ikkunoiden yläpuolella on aina pienempi vintinikkuna. Avoräystäät, satulakatto on katettu betonitiilellä. Sisätiloissa on 17 potilashuonetta sekä päivähuoneet ja pesuhuonetilat. Kellarissa lämmityskattila ja talonmiehen tilat. Rakennuksen leveässä, pulpettikattoisessa kuistissa on kaksi eteistä, keskellä pieni ulkoilutila. Sen eteen on myöhemmin rakennettu betonirakenteinen luiska.

Arvot: Kunnalliskodin päärakennus, 1950-luvun modernismi. ark. Martti Paalanen, Irma ja Matti Aaltonen. Pihan vanhempaan rakennuskantaan sovitettu, vanhalla rakennuspaikalla oleva rakennus on säilyttänyt aikakauteen liittyvät ominaispiirteensä. Muutoksia ovat ikkunoiden ja ovien ovat uusiminen, myös luiskan rakentaminen on muuttanut sisäänkäynnin ilmettä. Puurivien korostaman pihatien kulmalla oleva rakennus rajaa pihan länsisivua, ollen osa rakennusryhmän tiemaisemaa. Aikaansa edustavalla rakennuksella on rakennushistoriallisia ja pihapiirin maisema-arvoja.



Kuvat: Vasemmalla sokkelin liuskekiviverhoilua ja roiskerappausta, keskellä rakennus lounaasta, oikealla kuisti, vasemmalla näkyy 1999 suunniteltu ryhmäkoti.

3.3. Vanhainkotirakennusten väliosa 1984

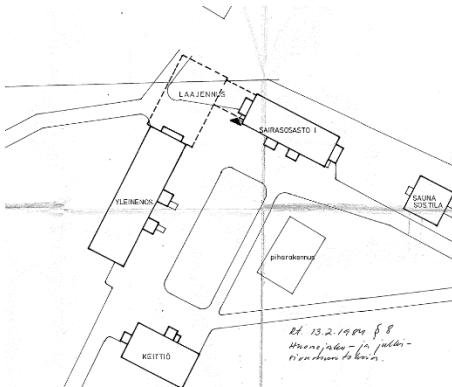
Kaupunginarkkitehti Juhani Kivinen 1984



Kuvat, vasemmalla rakennus pohjoispuolelta, huoltopihalta. Rakennus yhdistelee julkisivussaan 1910- ja 1950-luvun piirteitä. Oikealla rakennus eteläpuolelta, pihan puolelta, jossa rakennus sulautuu osaksi vanhaa rakennusriviä, kasvillisuus peittää pääosin sisäänkäynnin.

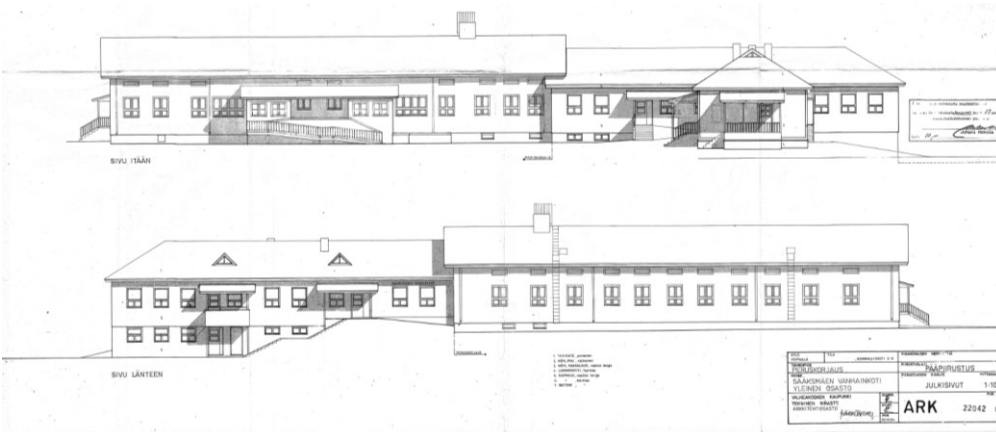
Yleisen osaston ja osasto 1. yhdistävä kookas, rinteen puolella kaksikerroksinen kulmaosa rakennettiin

1980-luvulla rakennusten peruskorjauksen yhteydessä. Rakennuksen suunnitteli kaupunginarkkitehti Juhani Kivinen. Vanhemmille rakennuksille alisteinen rakennusosa noudattelee niiden mittakaavaa, kattomuotoja, aukotusta ja materiaaleja. Yleiseen osaan liittyvässä pitkässä rakennusosassa on roiskerapattu julkisivu, pienemmässä poikittaisessa osassa on rappauksen lisäksi puupanelointia, joka liittyy sen osasto 1. puujulkisivuun. Rakennusosaan tuli pohjakerrokseen keittiö- ja varastotiloja ensimmäiseen kerrokseen ruokasali sekä toimisto- ja huoltotiloja mm. sauna.



Vasemmalla asemapiirros v. 1984, uudisosa katkoviivalla merkittynä.

Arvot: Vanhaa pihapiiriä täydentävä palvelurakennus ark. Juhani Kivinen 1984. Pihan vanhempia, 1910- ja 1950-luvun rakennuksia yhdistävällä, niiden mittakaavaa ja materiaaleja jäljittelevällä rakennuksella ei ole merkittäviä rakennukseen liittyviä rakennus- tai historia-arvoja.



Julkisivupiirustukset, laajennusosa ja yleinen osasto, Valkeakosken kaupunginarkisto.

3.4. Sauna-/pesularakennus 1920-luku



Pihapiirin koilliskulmalle, tyylipiirteistä päätellen 1920-luvulla rakennetussa ja sauna- ja pesularakennuksena toimineessa yksikerroksisessa, kuutiomaisessa rakennuksessa on betonisokkeli, sen tiilirunko on rapattu sileällä rappauksella, vanhempi väri on punertava, pinnassa pahasti repeilevä keltainen. Symmetrisiä julkisivuja jäsentää vaakasuunnassa korkeaa vinttilaa rajaava vaakalista sekä kookas räystääslista. Pystyelementit noudattavat myös symmetriaa, sisäänkäynnit ovat länsi- ja itäisivuilla, julkisivujen keskellä. Oviaukkoja on korostettu yksinkertaisella kehyksellä ja vinttilassa olevalla kehystetyllä ikkunalla. Symmetrisesti sijoittuvat, kehystämättömät Ikkunat ovat 6-ruutuiset, niiden yläpuolella on myös vinttikerroksessa medaljonki. Aumakatto on katettu saumapellillä, jalkarännit. Rakennuksen klassismiin viittaavat ominaispiirteet ja detaljit ovat säilyneet hyvin. Sokkeli on päällystetty karkealla roiskerappauksella ja on monin paikoin repeillyt, johtuen ehkä sen sinisen maalin tyypistä. Ulko-ovet ovat rakennusta nuoremmat.

Arvot: Kunnalliskodin saunarakennus 1920-luku. Pihapiirin kulmalle rakennettu rakennus on julkisivuiltaan hyvin säilynyt, rakennusajan niukkaa klassimia edustava pieni kivirakennus. Rakennuksella on rakennushistoriallisia arvoja. Rakennus on osa pihapiiriä ja sen keskeisiä näkymiä. Julkisivut tulisi kunnostaa, vanha materiaali säilytettävä.



Kuva: Saunarakennus oikealla, rakennus sijoittuu pihapiirin koilliskulmalle. Sen vasemmalla puolella vanhainkodin pihaa rajaavat aittarivi, ryhmäkoti, vanhainkodin yleinen osasto ja osasto 1. Saunan paikalla oli 1920-luvun alkupuolella pienempi rakennus, ehkä aikaisempi saunarakennus.

3.5. Aittarivi 1800-/1900-luku



Kuva: Aitta lounaasta.

Pihan itäsivua rajaava hirs- ja lautarakennus on rakennettu rinteeseen. Rakennusta on muokattu nykyiseen asuun 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla, mm. lautaosa on ilmeisesti hirsirunkoa nuorempi. Myös hirsirungossa on merkkejä muutoksista. Rakennuksessa on kolme aittaa/varastoa pihapuolen hirsiosassa, lautaosassa on varastotilaa ja ulkokuone päädyssä. Rakennuksessa on käytetty sokkelina betonipilareita. Rakennuksen rinteiden alapuolella oleva osa on rankorakenteinen, pystylaudoituksella vuorattu. Rakennuksen satulakatto on katettu betonitiilellä, eteläpäädyssä on katolla telineessä ruokakello. Pihan puolella on kolme vinopaneloitua ovea, ovien yläpuolella on rungossa matala ruutuikkuna. Runko on maalattu punaiseksi, paikoin lahovaurioita, samoin satulakaton räystäässä.

Arvot: Kemmolan/vaivaistalon talousrakennukset, hirsinen varasto/aitta, kalustosuoja 1800-/1900-l. Pihapiirin vanhin rakennus, keskeinen osa vanhaa pihapiiriä.



Kuvat: aitan ovi, rakennus eteläpuolelta ja alhaalla osana rakennusryhmää, talousrakennus rajaa pihan pitkää sivua itäpuolella.

3.6. Ryhmäkoti 1999

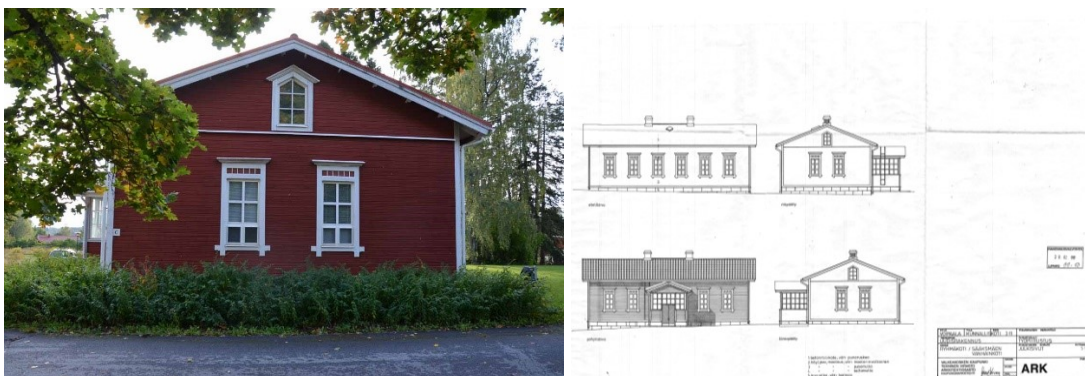
Kaupunginarkkitehti Juhani Kivinen 1999



Kuvat: Pihajulkisivu on pohjoiseen ja tiejulkisivu etelään.

Vanhalle, vaivaistalon aikaisen rakennuksen kivijalalle rakennetun uudisrakennuksen suunnitteli Valkeakosken kaupunginarkkitehti Juhani Kivinen 1999. Vanhassa rakennuksessa toimi vanhainkodin keittiö ennen pihan kulmaosan valmistumista 1980-luvulla. Pihan eteläsivua ja vanhainkodin ryhmäkodiksi suunniteltu puurunkoinen rakennus on vuorattu punamullan värillä maalatulla vaakapaneloinnilla. Ikkunat ovat 6-ruutuiset, ikkuna- ja nurkka-, räystäs- ja jalkalaudat valkoiset. Satulakatto on katettu betonitiilellä. Umpikuistissa on suuret ruutuikkunat.

Arvot: Vanhainkotirakennus 1999, ark. Juhani Kivinen. Paikalla ollutta vanhempaa rakennusta jäljittelevän rakennuksen arvot ovat maisemallisia, perinteiseen miljööseen liittyviä, rakennus on keskeinen osa pihapiiriä ja tiejulkisivua.



Kuva: rakennuksen luoteispääty Piirustus: Ryhmäkoti 1999, Valkeakosken kaupunginarkisto

3.7. Henkilökunnan rivitalot 1965

Henkilökunnan rivitalot 1965, Arkkitehtitoimisto Jaakko Kontio & Kalle Räike.

Muutos ryhmäasunnoiksi, kaupunginarkkitehti Juhani Kivinen 1999



Rivitalot vanhainkodin maisemassa, vasemmalla rivitalo A, taustalla vähän ylempänä olevat talousrakennus ja saunarakennus, etualalla osa tilan ja vanhainkodin vanhaa peltoa.



Henkilökunnan rivitalot itäpuolelta, vasemmalla rivitalo B, oikealla rivitalo A. Kuvissa näkyvät katokset ovat 1990-luvun muutoksia.

Henkilökunnan rivitalot A ja B, valmistuivat 1965 ja ne suunnitteli arkkitehtitoimisto Jaakko Kontio ja Kalle Räike. Rakennukset urakoi Rakennusliike Salonen & Saarinen. Rakennukset sijoittuvat vanhainkodin pihapiirin eteläkulmalle, samaan koordinaatistoon vanhemman rakennuskannan kanssa. Rakennukset ovat matalan rinteeseen suuntaisesti, toinen rinteessä ja toinen pellolla. Matalat, maisemaan hyvin sulautuvat rivitalot ovat selkeästi alisteisia rinteeseen päällä olevan vanhainkodin pihapiirille. Erilaisesta maisemasta johtuen rakennukset ovat yksilöllisiä. Rivitaloissa oli 9 asuntoa, A:ssa neljä kaksioita ja B:ssä viisi yksiötä. Aikaisemmin henkilökunnan saamiseksi rakennettiin koulujen ja muiden julkisten rakennusten yhteyteen usein asuntola henkilökunnan asunnoiksi. Henkilökunnalle työpaikan vierestä tarjottavien asuntojen tarve väheni 1960-luvun jälkeen elintason ja autojen määrän kasvaessa. Henkilökunnalle tarpeettomaksi käyneisiin rivitaloihin on tehty pieniä muutoksia vuosituhaten vaihteessa, kun ne muutettiin aikakauden hoitoajattelun mukaisesti vanhainkodin ryhmäasunnoiksi. Kaupunginarkkitehti Juhani Kivisen tekemissä suunnitelmissa rivitalo A muutettiin neljäksi 2 huoneen ryhmäasunnoksi. Muutostyössä ovien yläpuolelle on lisätty katokset, parvekeovia ja tuuletusikkunoita sekä rivitaloon B katos sivukäytävän kohdalle, luiska ja pienennetty ikkunoita.

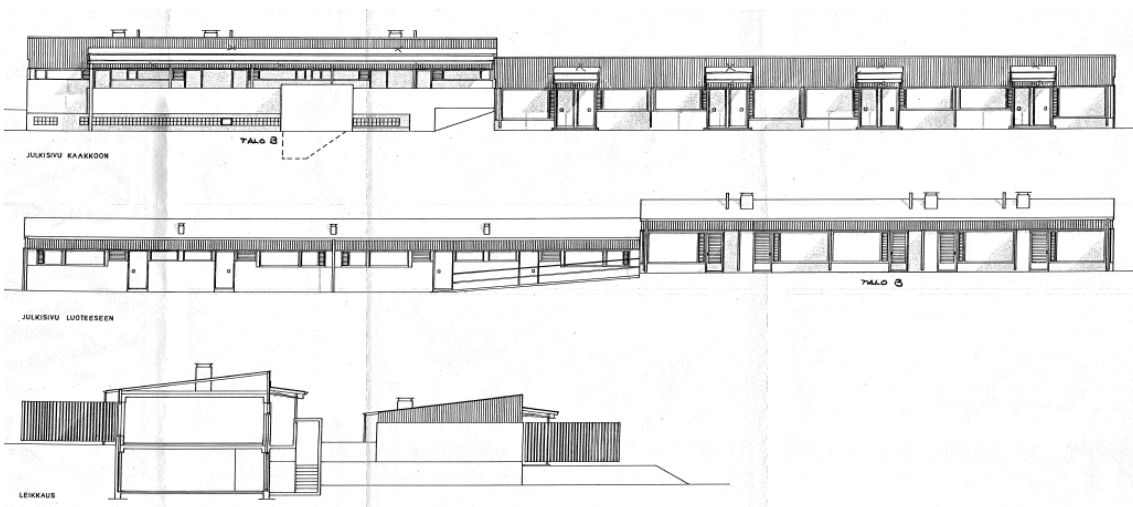
Asuintiloiltaan yksikerroksisten, pulpettikattoisten rakennusten julkisivuissa on hallitsevana piirteensä maalattu betoni, räystäslinjassa on maalattua puupanelointia, päädyissä lisäksi valkoiseksi slammattua tiiltä. Ulkoasu on ajalle tyypillisesti geometrinen, horisontaalinen, jota vahvistavat materiaalien ohella rivitalon B:n kaksikerroksinen sivukäytävä rakenne ja nauhamaiset ikkunarivit. Rinteessä olevaan rivitaloon

B liittyy kellaritila, jonka ikkunana on nauhamainen lasitiili-ikkuna. Myöhemmät katokset ovat osin hämärtäneet julkisivun horisontaalista jäsentelyä. Rivitalo A:n pohjoispään asunto on vaurioitunut tulipalossa.

Arvot: Henkilökunnan rivitalot, 1960-luvun modernismi, betonirakentaminen, arkkitehtitoimisto Jaakko Kontio & Kalle Räike. Tunnetun, 1960-luvulla mm. Helsingin jäähallin ja Lappeenrannan teknillisen yliopiston kampusalueen suunnitellut arkkitehtitoimiston suunnittelemat rivitalot edustavat vanhainkodin 1960-luvun kerrostumaa.



Ylhäällä rivitalot A ja B, jälkimmäiseen lisättiin kuvassa näkyvät luiska ja katos vuosituhannen vaihteessa. Oikealla rivitalo B, betonirakenteet hallitsevat itäpuolen julkisivua. Vasemmalla rivitalo A:n länsipuolen julkisivua.



Piirustukset: rivitalojen muutospiirustukset 1998, Valkeakosken kaupunginarkisto

3.8. Navetta 1950-luku



Rakennusmateriaalien perusteella rakennettu sotien jälkeen, ehkä 1950-luvulla. Vanhainkodin pihapiirin pohjoispuolelle, nyt metsittyneessä talouspihassa sijaitseva navetta on rakennettu matalalle betonisokkelille, runko on betonitiiltä, vinttiosat rankorakenteiset, peiterimavuoraus, punamullan jäänteitä. Ylisille johtava silta on betonirakenteinen. Ovet ovat pystypaneloidut puuovet, ikkunat tiilirungossa lasitiiltä, vintinpäädystä on moniruutuinen ikkuna. Satulakatto on katettu betonitiilellä.

Arvot: Kemmolan tilan navetta, talousrakennus 1950-luku. Hyvin alkuperäisasussa säilynyt rakennus on ainoa Kemmolan talouspihasta säilynyt rakennus.



4. Yhteenveto



4.1. Asutus-, rakennus- ja laitoshistoria:

Kemmolan kantatalo, asuintontti 1600-luku, kunnantupa, vaivaistalo 1889, kunnalliskoti 1922, vanhainkoti 1963

Rapolanharjua seuraavan vanhan, 1700-luvun Lempäälä-Sääksmäki tielinjan varrelle, vastapäätä Voipaalan kartanoa sijoittuvat 1888/1889 perustetun vaivaistalon, vuodesta 1922 kunnalliskodin ja vuodesta 1963 Sääksmäen vanhainkodin rakennukset. Vanhainkodin pohjana oleva Kemmolan kantatalo on Retilän kylän, vuodesta 1548 Voipaalan kylän vanhoja kantataloja. Nykyinen pihapiiri on ollut asuinkäytössä varmuudella jo 1640-luvulla, todennäköisesti jo huomattavasti aikaisemmin. Vaivaistalon lisäksi Kemmolaa käytettiin kunnantupana aina vuoteen 1920. Vanhainkoti lopetti toimintansa 2015.

Varhaisia maalais kuntien vaivaistaloja edustava Sääksmäen vaivaistalo sijoittui 1889 Kemmolan pihapiiriin, perustamisaikaa edustaa ehkä pihapiirin riviaitta ja pihapiirin rakenne. Pitkänä laitosaikana pihan rakennuskantaa on uudistettu ja täydennetty useassa vaiheessa, mm. 1880-, 1910- ja 1920-, 1950-, 1960-, 1980- ja 1990-luvuilla. Vanhemmasta rakennuskannasta on säilyneet vain vanha, muunneltu aittarivi sekä 1910- ja 1920-luvulla rakennetut osasto 1. ja saunarakennus. Saneerauksia ja uudisrakennuksia tehtiin tunnettujen arkkitehtien toimistoissa 1950- ja 1960-luvulla, arkkitehtitoimisto Matti Paalasen suunnittelema vanhainkodin yleinen osasto valmistui 1954 sekä arkkitehtitoimisto Jaakko Kontio & Kalle Räikeen suunnittelemat rivitalot 1965. Pihapiiriä täydennettiin 1980- ja 1990-luvulla kun kaupunginarkkitehti Juhani Kivisen vanhaan sopeutuvat ja jäljittelevät kulmaosa ja ryhmäkoti -rakennus valmistuivat peruskorjauksen yhteydessä. Kemmolan ja vaivaistalon talouspihasta on säilynyt vain 1950-luvulla rakennettu navettarakennus.

Arvot: Paikalla ja rakennuksilla on hyvin pitkä ja merkittävä asutus- ja laitoshistoria. Rakennuskanta kerrostunut ja monipuolinen.

4.2 Pihapiiri ja puisto:

Suorakaiteen muotoinen, yksikerroksisten rakennusten ja runsaan puuston suojaama vanhainkodin pihapiiri on suojaista ja vihreää. Pihaa rajaavat pohjois- ja länsisivulla pitkä vinkkelirakennus, jossa on kolme rakennusosaa. Länsisivulla on Vanhainkodin yleinen osasto 1950-luvulta, joka on liitetty 1980-luvun kulma-/välisosalla poikittaiseen, pohjoissivun 1910-luvulla rakennettuun osasto 1. rakennukseen. Eteläisivulla on vanhalle kivijalalle rakennettu, tiemaisemaan liittyvä uusvanha ryhmäkoti. Itäisivulla on perinteinen maaseudun hirsinen talousrakennus.



Vaikka kokonaisuudessa on eri-ikäisiä rakennuksia, edustaa yleisilme ja mittakaava edelleen vanhan vaivaiskodin ja Kemmolan maalaistalon 1900-luvun vaihteen pihapiiriä ja rakennetta, suorakaiteen muotoinen piha, jota rakennukset rajaavat sivulla, nurkkien jäädessä avoimiksi. Perinteisesti pihan ulkopuolelle, kulmalle sijoittuu todennäköisesti vanhalle paikalle rakennettu kunnalliskodin 1920-luvulla rakennettu kivinen saunarakennus. Nykyisen pihapiirin paikka ja rakenne ovat myös nähtävissä jo 1600- ja 1700-luvun kartoissa. Sotien jälkeen tehdyt täydennykset ja uudisrakennukset, 1954 valmistunut vanhainkoti, vuoden 1965 rivitalot ja 1999 ryhmäkoti ovat sovitettu vanhaan pihapiiriin ja maisemaan.

Pihapiiriä ympäröivässä puistossa perinteisiä piirteitä ovat suuret kuuset, syreenipensaat, omenapuut ja marjapensaat, osin puisto on saanut muotonsa ja kasvillisuutensa lehti- ja havupuut vasta 1900-luvun jälkipuoliskolla kun maatalouskäyttö väistyi ja laitospirteet vahvistuivat.

Arvot: Pihapiirin arvot liittyvät pihapiirin historialliseen rakenteeseen ja mittakaavaan, joka on säilynyt rakennuskannan uudistamisesta huolimatta. Sotien jälkeisten täydennyksien ja uudisrakennuksien suunnittelijoina on käytetty myös tunnettuja ja hyviä suunnittelijoita. Rakennuksiin liittyy monipuolinen puisto, joka on saanut nykymuotonsa 1900-luvun jälkipuoliskolla.



4.3. Maisemahistoria:

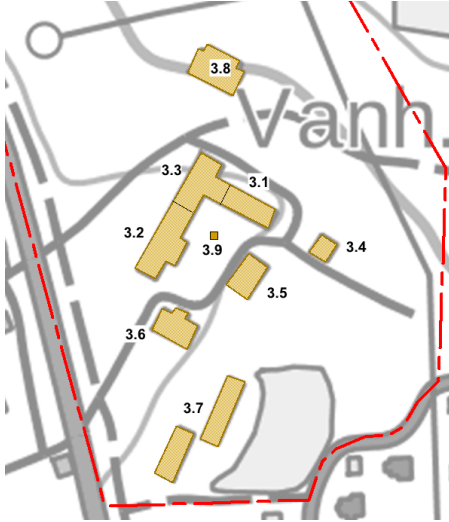
Voipaalan kartanon ja Kemmolan tilan, myöhemmän vanhainkodin rakennusryhmät ovat olleet osa Sääksmäen harju-, pelto- ja tiemaisemaa satojen vuosien ajan. Voipaalan rakennusten mittakaava ja puistoalue jatkuu Kemmolan puolelle. Vanhainkodin asema historiallisessa tie- ja viljelymaisemassa on hämärtynyt 1900-luvun jälkipuoliskolla, kun vanhaan vaivais- ja kunnalliskotiin kiinteästi liittyvä maa- ja karjatalous väistyivät. Kemmolan talouspiha, pihapiirin lähipellot ovat metsittyneet ja itäpuolen lähipeltomaisema on muutettu omakotialueeksi 1990-luvulla. Pihapiirin yhteys peltomaisemaan on katkennut, vain itäpuolella pihapiiri rajautuu pieneen, niittynä säilyneeseen peltoalueeseen. Myös puiston asema on vahvistunut sotien jälkeen vanhainkodin omavaraisuuteen liittyneiden maatalouden, pelto- ja kasvimaiden supistuessa.

Arvot: Osa historiallista kylä- ja tiemaisemaa.



4.4. Huomiot ja toimenpidesuosituks:

Hyvin merkittävään Sääksmäen kulttuurimaisemaan, ja historiaan sijoittuva tila- ja rakennuskokonaisuus on mielenkiintoinen, tasapainoinen ja useita historia- ja rakennuskerrostumia sisältävä. Sen yleisilme ja historialliset ominaispiirteet, piharakenne tulisi säilyttää ja huomioida. Kiinteistölle, sen kaikille rakennuksille tulisi löytää käyttöä, joka pystyisi hyödyntämään alueen rakennuskantaa ja ominaispiirteitä.



Suorakaiteen muotoinen, vanhan mittakaavan säilyttänyt pihapiiri on keskeinen kokonaisuus ja ominaispiirre, joka tulisi säilyttää. Sen rakenne ja mittakaava olisi hyvä turvata /s merkinnällä. Rakennuksilla on enemmän arvoa kokonaisuuden osina kuin yksittäisinä rakennuksina. Yksittäiset rakennussuojelumerkinnot ovat harkinnanvaraisia. Keskeisiä, hyvin säilyneitä ja myös rakennusarvoja omaavia ovat vanha, perinteiseen maatalouskauteen sijoittuva aittarakennus 3.5. ja 1950-luvun modernismia, laitossuunnittelua edustava vanhainkotirakennus 3.2.

Pihan muuttuneilla ja uudisrakennuksilla 3.1. 3.3. 3.6. on maisemallista, kerroksellisuutta ja mittakaavallista arvoa pihaa rajaavina rakennuksina. Pihapiirin kulmille sijoittuvista rakennuksista hyvin säilyneellä, 1920-luvun klassismia edustava sauna- ja pesularakennus 3.4. tulisi huomioida kaavassa rakennuskohtaisella merkinnällä. Sen kunnostustöissä tulee myös huomioida perinteiset materiaalit ja värit.

Muilla pihapiirin avoimiin kulmiin sijoittuvilla rakennuksilla ja aikansa rakentamista edustavilla navetalla 3.8. ja rivitaloilla 3.7. on merkitystä osana kokonaisuutta sekä laitos- ja rakennushistoriaa.

Omavaraisuuteen ja maatalouteen viittaavat piirteet, omenapuut ja marjapensaat ja vanha peltoalue olisi hyvä säilyttää osana miljöötä. Puiston vanhimpia piirteitä ovat suuret kuuset. Puistossa kuten rakennuksissa näkyy kerroksellisuus, perinteisen kasvillisuuden ohella on nuorempaan laitosympäristöön kuuluvaa havupuustoa ja pensaita. Rakennusryhmän perinteinen asema tie- ja peltomaisemassa tulisi säilyttää ja palauttaa karsimalla kasvillisuutta.

Mahdollisessa uudis- ja täydennysrakentamisessa on huomioitava rakentamisen historialliset ominaispiirteet, mittakaava, koordinaatisto.

Arvot, huomioitavat piirteet

Historiallinen maisema, Voipaalan kartano, Kemmolan tila, vanha maantie, kirkko, peltomaisemat

Retilän/Voipaalan kylä, Kemmolan kantatalon asuintontti 1640-/ 1790-luku

Kunnallinen historia, terveys- ja sosiaalipalvelut 1889-2015, kunnanhallinto 1889-1920.

Peltoalueet

Vaivaistalon pihapiirin rakenne, rakennusten rajaama, suorakaiteen muotoinen piha (/s)

Monipuoliset rakennuskerrostumat 1900-luku, mittakaava

Sauna/pesularakennus (sr)

Puisto, perinteiset ja nuoremmat piirteet



5. Lähteet

Arkistot

Rakennusvalvonnan piirustukset, Valkeakosken kaupunki

Kartat

Voipaalan maakirjakartta Streng 1641, JYX

Voipaalan isojakokartta, Anders Colleen 1764, Kiinteistötietojärjestelmä, MML2019.

Kemmolan tilan jakokartta, K. A. Voionmaa 1923, Kiinteistötietojärjestelmä, MML2019.

Vanhat painetut peruskartat vuosilta 1961, 1979, 1988. MML

Kirjallisuus ja selvitykset

Ajo Reino, Tampereen liikennealue, Helsinki 1944

Helsingius Gustaf, Suomen vaivaistalojen matrikkeli 1898

Jutikkala Eino: Sääksmäen pitäjän historia, 1934.

Pirkanmaan maakuntakaava 2040, Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt 2016.

RKY-2010, Historiallinen Sääksmäki.

Selin Rauno, Sääksmäen historia II, 1982.

Raportin valokuvat Jari Heiskanen / Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy.

Sähköiset lähteet:

Voipaalan ja Kemmolan historiaa:

<http://kari.kotiseutuarkisto.fi/Voipomis.htm>



Selvitys Kemmolan lepakoista 2024

Taustaa selvitykselle

Finlandia Luontopalvelut teki Valkeakosken Kaupungin pyynnöstä selvityksen Sääksmäen Kemmolan entisen vanhainkodin lepakkotilanteesta. Selvitys tehtiin kahdessa vaiheessa, ensin alkukesästä tutkittiin rakennukset ja niiden ullakot ja sen jälkeen keskikesällä seurattiin yöllä, mitä lepakoita ja kuinka paljon niitä lähtee rakennuksista liikkeelle.

Sisätilojen tutkinta 2.6.2024

Tutkin Kemmolan rakennukset 2.6.2024 niiltä osin, mihin pääsin saamillani avaimilla. Käytännössä ainoastaan keltaovinen, punainen vanha puurakennus oli ainoa, johon en päässyt käytössäni olevilla avaimilla ollenkaan sisään, mutta se ei merkittävästi vaikuta tuloksiin. Myöskään saunarakennuksesta ei löytynyt reittiä ullakolle, joka vaikutti tässä vaiheessa mahdolliselta lepakoiden asuinpaikalta.

Kaikista muista kolmesta rakennuksesta löytyi merkkejä lepakoista, ts. lepakoiden papanoita. Lajilleen määrittäminen ulosteista onnistui, eikä ullakoilla tuolloin näkynyt eikä kuulunut lepakoita. Eniten papanoita oli päärakennuksen ullakolla, ei kuitenkaan massoittain vaan pieniä määriä siellä täällä, mikä viittasi alustavasti siihen, että ullakolla ei ole ollut lisääntymisyhdyskuntaa, vaan todennäköisemmin siellä on nukkunut yksittäisiä uros lepakoita ja naaraiden lisääntymisyhdyskunta on jossain lähialueella, esim. Voipaalan tai Rapolan kartanoissa, missä niitä on todettu aiemmin isoja määriä.

Yhdenkään rakennuksen seinustoilta ei löytynyt lepakoiden papanoita, mikä myös viittasi pieniin lepakkomääriin.

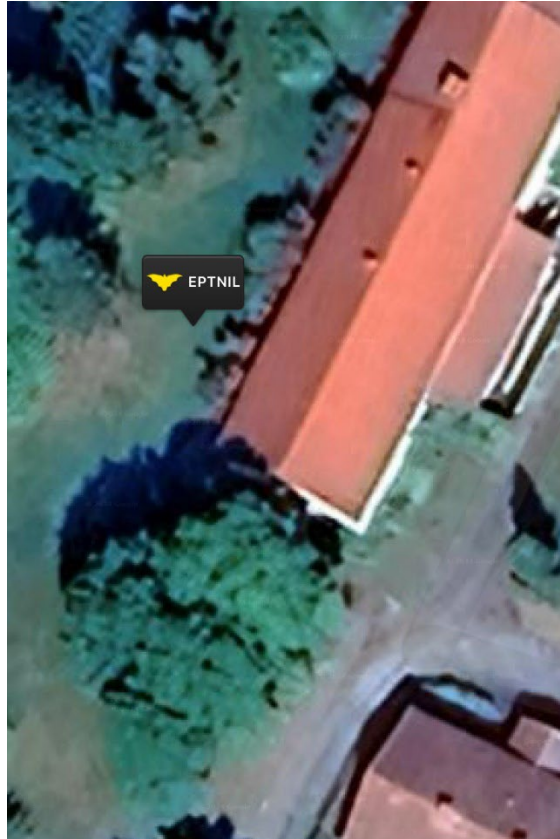
Loppuselvitys 5.-6.7.2024

Loppuselvitys yöllä 5.-6.7.2024 varmisti oletukset sisätilojen tutkinnan tuloksista. Kemmolan entisen vanhainkodin rakennuksissa ei ole lepakoiden lisääntymisyhdyskuntaa.

Päärakennuksen puisesta siivestä lähti liikkeelle 2 viiksi- / isoviiksisipiippaa (*Myotis mystacinus / brandtii*) ja betonisen siiven päästä 1 pohjanlepakko (*Eptesicus nilssonii*). Tällaiset yksittäiset havainnot poikimisaikaan koskevat tyypillisesti uroslepakoita, joilla ei ole mitään asiaa naaraiden ja poikasten sekaan.



Kuva 1: viiksi- / isoviiksisipiipojen havaintopaikat



Kuva 2: pohjanlepakon havaintopaikka

Näin ollen rakennusten remontille tai purkamisille ei ole lepakoiden kannalta mitään estettä, yksittäiset lepakot löytävät helposti uuden lepopaikan lähistöltä.

Suosittelen kuitenkin lepakkopönttöjen hankkimista alueelle, yksittäinenkin lepakko voi saalistaa yhdessä yössä jopa 3000 hyönteistä, mikä vähentää hyttysten määrää asutuksen piiristä helposti.

Terveisin,

Olli Haukkovaara

Finlandia Luontopalvelut
Raiskionkatu 15
37600 Valkeakoski

Puh: 040 502 5023